

Структура професійної діяльності фахівця з соціальної роботи в територіальній громаді

З 2016 року в Україні передбачено впровадження посади фахівця з соціальної роботи у штатному розписі виконавчого органу ОТГ для надання соціальних послуг (орієнтовно 1 фахівець на 1 тисячу населення) та спеціаліста з питань захисту прав дітей (1 працівник на 2 тисячі дітей)³⁴⁶ (Методичні рекомендації ... об'єднаній територіальній громаді у сфері соціального захисту населення, 2016). Оскільки чисельність населення в ОТГ значно перевищує 1 тис. осіб (в середньому по Україні населення однієї ОТГ складає приблизно 5 тис. осіб³⁴⁷ (Децентралізація влади., 2016), а кількість посад фахівців має визначатися в залежності від кількості жителів у кожній окремо взятій ОТГ, тому їх буде більше ніж одна одиниця на одну громаду.

Методичними рекомендаціями щодо виконання власних (самоврядних) повноважень ОТГ у сфері соціального захисту населення³⁴⁸ (Методичні рекомендації ... об'єднаній територіальній громаді у сфері соціального захисту населення, 2016) та Методичними рекомендації щодо діяльності об'єднаній територіальній громаді у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей³⁴⁹ (Наказ, М. С. П., 2017) в ОТГ, прийом громадян, які звертаються за соціальною підтримкою, рекомендується проводити у спеціально виділеному приміщенні за принципом «єдиного вікна». ОТГ, в міру своєї спроможності, має прийняти самостійне рішення щодо забезпечення доступу громадян до соціальних послуг. Згідно чинного законодавства України організація надання соціальних послуг на рівні ОТГ може проводитися шляхом:

³⁴⁶Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаній територіальній громаді у сфері соціального захисту населення. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=186204&cat_id=107177.

³⁴⁷ Децентралізація влади. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://decentralization.gov.ua/library/category/tag/manuals>.

³⁴⁸Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаній територіальній громаді у сфері соціального захисту населення. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=186204&cat_id=107177.

³⁴⁹Наказ, М. С. П. (2017). Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаній територіальній громаді у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/timeline/Decentralizaciya-vladi-.html>.

– створення й утримання закладів / установ / служб з надання соціальних послуг особам / сім'ям, що перебувають в СЖО^{350, 351, 352, 353, 354} (України, З., 1997; України, З., 2003; України, З., 2014; України, З., 2015; України, З., 2017);

– об'єднання суміжних територіально громад для створення, фінансування спільного закладу / установи / служби з надання соціальних послуг особам / сім'ям, що перебувають в СЖО^{355, 356, 357, 358, 359, 360, 361} (Бюджетний кодекс України., 2016; України,З., 1997; України, З., 2003; України,З., 2014; України,З., 2014; України,З., 2015; України,З., 2017);

– замовлення соціальних послуг в недержавних громадських організаціях^{362, 363} (України,З., 2003; Постанова, К. М. У., 2013);

– залучення непрацюючих фізичних осіб до надання соціальних послуг і виплати їм компенсації за надання соціальних послуг³⁶⁴ (Постанова, К. М. У., 2013);

Водночас методичними рекомендаціями щодо діяльності ОТГ у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей передбачено надання соціальних послуг населенню на рівні ОТГ³⁶⁵ (Наказ, М. С. П., 2017) уповноваженими соціальними підрозділами (УСП), створеними в ОТГ чи виїзними мультидисциплінарними командами із надання соціальних послуг (працівники органів соціального захисту, що надають соціальні послуги)³⁶⁶ (Наказ, М. С. П., 2017).

У структурі УСП, згідно Методичних рекомендацій, рекомендовано виділити 1) підрозділ з питань надання соціальних послуг і посаду 2) фахівця із соціальної

³⁵⁰України, З. (1997). Про місцеве самоврядування в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

³⁵¹України, З. (2015). Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.

³⁵²України, З. (2003). Про соціальні послуги. *Із змінами та доповненнями*//*Відомості Верховної Ради*, (45), 358.

³⁵³України, З. (2017). Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3160-17>.

³⁵⁴України, З. (2014). Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

³⁵⁵Бюджетний кодекс України. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

³⁵⁶України, З. (1997). Про місцеве самоврядування в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

³⁵⁷України, З. (2015). Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.

³⁵⁸України, З. (2003). Про соціальні послуги. *Із змінами та доповненнями*//*Відомості Верховної Ради*, (45), 358.

³⁵⁹України, З. (2017). Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3160-17>.

³⁶⁰України, З. (2014). Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю». [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

³⁶¹України, З. (2014). Про співробітництво територіальних громад. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.

³⁶²України, З. (2003). Про соціальні послуги. *Із змінами та доповненнями*//*Відомості Верховної Ради*, (45), 358.

³⁶³Постанова, К. М. У. (2013). Про затвердження Порядку здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/324-2013-%D0%BF>.

³⁶⁴Постанова, К. М. У. (2004). Про затвердження Порядку призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/558-2004-%D0%BF>.

³⁶⁵Наказ, М. С. П. (2017). Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/timeline/Decentralizaciya-vladi-.html>.

³⁶⁶ Там само.

роботи (Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей, 2016), на які покладено обов'язки щодо планування, організації й надання соціальних послуг. Структурний підрозділ визначає потребу ОТГ у соціальних послугах, здійснює планування, моніторинг, контроль, оцінку якості соціальних послуг; інформує населення про соціальні послуги; вживає заходів щодо створення міждисциплінарної команди; веде базу суб'єктів надання соціальних послуг³⁶⁷ (Наказ, М. С. П., 2017).

Як уже було зазначено, створення на території ОТГ Центру надання соціальних послуг із структурними одиницями (профільними відділами) для надання соціальних послуг особам / сім'ям, які перебувають в СЖО є найбільш оптимальним варіантом. Працевлаштування в таких Центрах кваліфікованих фахівців із соціальної роботи забезпечить якість надання соціальних послуг тим, хто цього потребує. Структура Центру та кількість працівників напряму залежить від категорій клієнтів-членів ОТГ та їх кількості. Профільність, посади, обов'язки, які будуть виконувати працівники Центру, визначатимуть їх функціональний та рольовий репертуар³⁶⁸ (Слозанська, Г., 2016., 113-119).

Умовно, не володіючи інформацією про структуру, відділи та штатний розпис, працівників Центру надання соціальних послуг можна розділити на три категорії: фахівці із соціальної роботи, соціальні працівники та соціальні робітники.

Соціальний робітник, згідно Закону України «Про соціальні послуги», – це особа, яка надає соціальні послуги та має підготовку, що відповідає вимогам та характеру роботи, що виконується³⁶⁹ (України, З., 2003). У кваліфікаційній характеристиці зазначено, що соціальний робітник виконує під керівництвом соціального працівника або фахівця із соціальної роботи комплекс робіт щодо догляду за пенсіонерами, інвалідами, самотніми громадянами похилого віку і в разі їх немічності, інвалідності або хвороби надає послуги, передбачені договором, що укладається між самотнім громадянином і відділенням, у якому працює соціальний робітник.

Станом на січень 2017 року соціальні робітники є штатними одиницями Територіальних центрів соціального обслуговування населення³⁷⁰ (Наказ, М. С. З. Н., 1997). Проте, згідно із концепцією децентралізації влади, зважаючи на часткову передачу повноважень із соціального захисту населення на рівень ОТГ, вважаємо за доцільне ввести в штатний розпис Центру надання соціальних послуг посади соціальних робітників.

Соціальний працівник, згідно Закону України «Про соціальні послуги», – це професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги³⁷¹ (України, З., 2003).

³⁶⁷ Там само.

³⁶⁸ Слозанська, Г. І. (2016). Діяльність фахівця із соціальної роботи з надання соціальних послуг населенню у територіальній громаді. *Збірник наукових праць [Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»]*, (12), 113-119.

³⁶⁹ України, З. (2003). Про соціальні послуги. *Із змінами та доповненнями*//Відомості Верховної Ради, (45), 358.

³⁷⁰ Наказ, М. С. З. Н. (1997). Про затвердження типових положень (взірцевих) про територіальний центр соціального обслуговування пенсіонерів та самотніх громадян і про відділення соціальної допомоги вдома. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0442-97>.

³⁷¹ України, З. (2003). Про соціальні послуги. *Із змінами та доповненнями*//Відомості Верховної Ради, (45), 358.

У довіднику кваліфікаційних характеристик соціальний працівник – це фахівець, який бере участь у виконанні покладених на відділення соціальної допомоги вдома завдань; виявляє одиноких людей похилого віку та непрацездатних громадян, які живуть у зоні обслуговування і потребують сторонньої допомоги; відвідує одиноких, надає соціально-побутові послуги, виявляє додаткові потреби, що необхідно вирішити та виконує їх самостійно або через підприємства торгівлі, побуту, громадського харчування, заклади охорони здоров'я, товариські, благодійні організації тощо³⁷² (Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників., 2016).

Фахівець із соціальної роботи, згідно із кваліфікаційною характеристикою, поданою у Випуску 80 ДКХТ та у Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників – це професіонал, який організовує виявлення та реєстрацію на підприємстві, організації, мікрорайоні, зоні соціального обслуговування осіб / сімей, які потребують соціальної, матеріальної та інших видів допомог, виконує завдання та обов'язки щодо організації піклування та догляду; встановлює причини конфліктних ситуацій та відхилень, які спричинили асоціальні явища; координує роботу державних та недержавних організацій з метою надання соціальної допомоги та захисту осіб / сімей, які цього потребують; пропагує здоровий спосіб життя, ефективні методи родинного планування, виховання дітей; працює над запобіганням травматизму та правопорушень; надає допомогу у працевлаштуванні; розробляє та реалізує технології соціальної роботи; проводить консультації; організовує за місцем проживання соціально-побутову допомогу особам похилого віку й непрацездатним громадянам; влаштовує в разі потреби осіб, що потребують допомоги, у лікувальні установи, інтернати; проводить встановлення і позбавлення батьківських прав, піклування, опікування; бере участь у роботі центрів, організацій, що надають реабілітаційні та адаптаційні види послуг, соціальну допомогу і захист; забезпечує професійний рівень роботи персоналу підрозділу, у тому числі соціальних працівників та соціальних робітників^{373,374} (Випуск 80 «Соціальні послуги», 2016; Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників., 2016).

Вважаємо більш точною характеристику фахівця із соціальної роботи, подану у кваліфікаційній характеристиці професії «Фахівець із соціальної роботи», затвердженої наказом Міністерства соціальної політики України від 24.03.2016 № 285³⁷⁵ (Наказ, М. С. П., 2016). У документі зазначено, що фахівець із соціальної роботи – це професіонал, який організовує виявлення в зоні соціального обслуговування (громаді, організації, на підприємстві тощо) та веде облік сімей (осіб), які перебувають у СЖО і потребують соціальної підтримки (надання соціальних послуг), у тому числі постраждалих від насильства в сім'ї та торгівлі

³⁷² Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://jobs.ua/ukr/dkhp/articles-2388>.

³⁷³ Випуск 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників (ДКХП). 2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8453/8454/468515/>.

³⁷⁴ Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://jobs.ua/ukr/dkhp/articles-2388>.

³⁷⁵ Наказ, М. С. П. (2016). Про затвердження кваліфікаційної характеристики професії «Фахівець із соціальної

³⁷⁶ Наказ, М. С. П. (2016). Про затвердження кваліфікаційної характеристики професії «Фахівець із соціальної роботи». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=187470&cat_id=185221.

людьми; оцінює потреби сімей (осіб), які перебувають у СЖО; визначає перелік необхідних соціальних послуг, форми та методи соціальної роботи; готує пропозиції місцевому органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, керівнику установи / закладу щодо необхідності надання соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у СЖО, для прийняття відповідного рішення; забезпечує соціальний супровід сімей (осіб), які перебувають у СЖО, соціальне супроводження прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу; надає соціальні послуги консультування та представництва інтересів; інформує з питань призначення видів соціальної допомоги, компенсацій, субсидій, пільг, надання соціальних послуг тощо; надає допомогу в оформленні запитів до відповідних інстанцій, заяв, документів для отримання усіх видів допомоги, приймає такі документи та забезпечує їх передання у відповідний підрозділ соціального захисту населення; залучає до надання соціальних послуг заклади освіти, охорони здоров'я, соціального обслуговування, громадські організації, фонди та інші суб'єкти, що надають соціальні послуги, тощо; встановлює причини асоціальних явищ і розробляє комплекс заходів щодо їх усунення; сприяє формуванню в громаді сімейних, національно-патріотичних цінностей, засад відповідального батьківства; виявляє вразливі сім'ї з ознаками неналежного виконання батьками обов'язків щодо виховання та розвитку дитини; організовує залучення наявних фінансових, матеріальних та інших можливостей громади для підтримки сімей (осіб), які перебувають у СЖО; проводить навчання соціальних працівників і соціальних робітників; постійно підвищує свій професійний і загальноосвітній рівень; використовує в роботі комп'ютерну техніку для створення, зберігання та обробки інформації³⁷⁶ (Наказ, М. С. П., 2016).

Проте, аналіз базових підходів до визначення понять «соціальний робітник», «соціальний працівник» та «фахівець із соціальної роботи» у чинному законодавстві України свідчить про деякі неточності та огріхи авторів поправок, що в свою чергу вносить дисбаланс у розуміння самих понять, у планування їх діяльності, розподіл посадових обов'язків та функцій. При цьому, виникає плутанина із присвоєнням кваліфікації випускникам професійних та вищих навчальних закладів спеціальності «Соціальна робота», які потенційно можуть бути працевлаштовані в ОТГ.

Зокрема, в процесі аналізу діючого класифікатора професій та Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників України, нами виявлено, що у розділі «професіонали» (код 2) підрозділі «інші професіонали» (код 24) класу «професіонали в галузі економіки, соціології, археографії, археології, географії, кримінології та палеографії» (код 244) визначено «професіоналів у сфері соціального захисту населення» (код 2446), до яких, станом на 26.20.2016 року, віднесено «соціального працівника» (код 2446, 2) і «фахівця з соціальної роботи» (код той самий). Тоді, як у розділі «фахівці», підрозділі «інші фахівці» визначено клас соціальних працівників (код 346), до якого також віднесено соціальних працівників як допоміжний персонал (код 3460). Професія

³⁷⁶Наказ, М. С. П. (2016). Про затвердження кваліфікаційної характеристики професії «Фахівець із соціальної роботи». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=187470&cat_id=185221.

«соціальний робітник» (код 5133) віднесена до класу «працівників, що здійснюють догляд за окремими особами» (код 513) підрозділу «працівників, що надають персональні та захисні послуги» (код 513) розділу «працівників сфери торгівлі та послуг» (код 51) в класифікаторі професій³⁷⁷; ³⁷⁸ (Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників., 2016; Класифікатор професій ДК 003:2010 (чинний)., 2016.).

Проте у Випуску 80, в якому подано перелік і характеристику усіх професій у сфері надання соціальних послуг (Випуск 80, Соціальні послуги) є певна неузгодженість із класифікатором професій. Враховуючи останні зміни, які внесено у Випуск 80, згідно наказу Міністерства соціальної політики України від 25.01.2016 № 45, ми встановили, що в самому Випуску подано такий перелік професій та їх кваліфікаційні характеристики: у розділі «професіонали» – подано професію «фахівець із соціальної роботи» та її кваліфікаційну характеристику; у розділі «фахівці» – зазначено, що професія «соціальний працівник» втратила чинність; у розділі – «робітники» – подано професію «соціальний робітник» і її кваліфікаційну характеристику³⁷⁹ (Випуск 80 «Соціальні послуги», 2016).

Проблеми виникають із кваліфікаційними вимогами до названих нами фахівців та робітників. Зокрема, у тому ж Випуску 80 в розділі «Кваліфікаційні вимоги до фахівця з соціальної роботи» зазначено: повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (спеціаліст)³⁸⁰ (Випуск 80 «Соціальні послуги», 2016); у діючому класифікаторі професій та Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників – повна або базова вища освіта відповідного напрямку підготовки (спеціаліст або бакалавр)³⁸¹; ³⁸² (Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників., 2016; Класифікатор професій ДК 003:2010 (чинний)., 2016.). Тоді, як у кваліфікаційній характеристиці професії «фахівець із соціальної роботи», затвердженій наказом Міністерства соціальної політики України від 24.03.2016 № 285, у графі

«кваліфікаційні вимоги» зазначено: вища освіта другого рівня за ступенем магістра та спеціальністю відповідної галузі знань³⁸³ (Наказ, М. С. П., 2016).

Ще складнішою є ситуація із соціальним працівником. Згідно Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, соціальний працівник – це особа із неповною вищою освітою (молодший спеціаліст) з соціального, медичного, педагогічного, правознавчого напрямку підготовки або професійно-технічна освіта відповідного напрямку підготовки. У тому ж Довіднику так само,

³⁷⁷ Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://jobs.ua/ukr/dkhp/articles-2388>.

³⁷⁸ Класифікатор професій ДК 003:2010 (чинний) станом на 26.10.2016 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://buhgalter911.com/uk/spravochniki/klassifikatory/statisticheskie-klassifikatory/klasifikator-profesiy-kp-950586.html>.

³⁷⁹ Випуск 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників (ДКХП). 2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8453/8454/468515/>.

³⁸⁰ Там само.

³⁸¹ Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://jobs.ua/ukr/dkhp/articles-2388>.

³⁸² Класифікатор професій ДК 003:2010 (чинний) станом на 26.10.2016 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://buhgalter911.com/uk/spravochniki/klassifikatory/statisticheskie-klassifikatory/klasifikator-profesiy-kp-950586.html>.

³⁷⁶ ³⁸³ Наказ М. С. П. (2016). Про затвердження кваліфікаційної характеристики професії «Фахівець із соціальної роботи». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=187470&cat_id=185221.

як і у Випуску 80, зазначено, що соціальний робітник, так як і соціальний працівник, має мати професійно-технічну освіту^{384,385} (Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників., 2016; Класифікатор професій ДК 003:2010 (чинний), 2016). Таким чином, виникає неузгодження із визначенням, поданим у Законі України «Про соціальні послуги», де соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець (тобто мається на увазі особа із вищою освітою з відповідною спеціальністю), а соціальний робітник – це особа, яка має підготовку, що відповідає вимогам та характеру роботи³⁸⁶ (України, З., 2003).

Для того, щоб уникнути непорозумінь із призначенням кваліфікації випускникам професійно-технічних та вищих навчальних закладів спеціальності «Соціальна робота» та при працевлаштуванні їх на відповідні посади вважаємо за доцільне узгодити та привести у відповідність назви професій та їх кваліфікаційні характеристики у діючому Класифікаторі професій³⁸⁷ (Класифікатор професій ДК 003:2010 (чинний), 2016), Випуску 80 «Соціальні послуги»³⁸⁸ (Випуск 80 «Соціальні послуги», 2016), Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників³⁸⁹ (Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників., 2016) та кваліфікаційній характеристиці професії «фахівець із соціальної роботи» і залишити в класифікаторі професій³⁹⁰ (Наказ, М. С. П., 2016) три професії:

- фахівець із соціальної роботи із кваліфікаційними вимогами – вища освіта другого рівня за ступенем магістра відповідної спеціальності;
- соціальний працівник із кваліфікаційними вимогами – вища освіта першого рівня за ступенем бакалавра відповідної спеціальності;
- соціальний робітник із кваліфікаційними вимогами – професійно-технічна освіта або неповна вища освіта за ступенем молодшого спеціаліста відповідної спеціальності.

Доопрацювань в такому випадку потребують і кваліфікаційні характеристики кожної із зазначених вище професій.

Можна зробити узагальнення, що посада фахівця з соціальної роботи є вкрай необхідною у діяльності ОТГ задля реалізації чинного законодавства у сфері соціальних послуг. Проте виникає ряд непорозумінь та труднощів у впровадженні посади у ОТГ. Незважаючи на те, що посада фахівця передбачена чинним законодавством, безпосередньо ОТГ має прийняти рішення про доцільність її впровадження у штатному розписі виконавчого органу ОТГ,

³⁸⁴ Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://jobs.ua/ukr/dkhp/articles-2388>.

³⁸⁵ Класифікатор професій ДК 003:2010 (чинний) станом на 26.10.2016 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://buhgalter911.com/uk/spravochniki/klassifikatory/statisticheskie-klassifikatory/klasifikator-profesiy-kr-950586.html>.

³⁸⁶ України, З. (2003). Про соціальні послуги. *Із змінами та доповненнями*//Відомості Верховної Ради, (45), 358.

³⁸⁷ Класифікатор професій ДК 003:2010 (чинний) станом на 26.10.2016 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://buhgalter911.com/uk/spravochniki/klassifikatory/statisticheskie-klassifikatory/klasifikator-profesiy-kr-950586.html>.

³⁸⁸ Випуск 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників (ДКХП). 2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8453/8454/468515/>.

³⁸⁹ Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://jobs.ua/ukr/dkhp/articles-2388>.

³⁹⁰ Наказ, М. С. П. (2016). Про затвердження кваліфікаційної характеристики професії «Фахівець із соціальної роботи». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=187470&cat_id=185221.

кількість таких посад та про їх фінансування. Виникають труднощі в ОТГ із розумінням понять «соціальний працівник» та «фахівець із соціальної роботи» та розподілом їх повноважень, тобто хто має з них працювати в площині практичної соціальної роботи та надавати соціальні послуги населенню, а хто займати керівні посади.

Безперечно, аналіз нормативно-правової бази із означено питання³⁹¹; ³⁹² (Методичні рекомендації ... об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення., 2016; Наказ, М. С. П., 2017) дає підстави для висновку, що у структурі виконавчого органу ОТГ має бути дві ланки фахівців: перша ланка – це адміністратори соціальних послуг; друга ланка – безпосередні надавачі соціальних послуг клієнтам.

На основі здійсненого нами аналізу нормативно-правових актів ³⁹³; ³⁹⁴ (Методичні рекомендації ... об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення., 2016; Наказ, М. С. П., 2017) та алгоритмів організації соціальної роботи і надання соціальних послуг в ОТГ нами виокремлено адміністраторів соціальних послуг як штатних працівників уповноважених соціальних підрозділів або структурних підрозділів з питань надання соціальних послуг³⁹⁵ (Наказ, М. С. П., 2017). До основних завдань адміністраторів відносимо:

- визначення потреби громади у соціальних послугах;
- здійснення планування і замовлення соціальних послуг, моніторингу, контролю та оцінки їх якості;
- інформування населення про соціальні послуги;
- створення мультидисциплінарної команди із вузькопрофільних фахівців-представників різних галузей для вирішення специфічної проблеми;
- створення і ведення бази даних суб'єктів надання соціальних послуг;
- підготовка та надсилання запитів до відповідних органів, установ та організацій задля отримання даних про конкретних споживачів соціальних послуг;
- підготовка проекту рішення про надання соціальних послуг відповідно до запитів³⁹⁶ (Наказ, М. С. П., 2017);

³⁹¹Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=186204&cat_id=107177.

³⁹²Наказ, М. С. П. (2017). Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/timeline/Decentralizaciya-vladi-.html>.

³⁹³Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=186204&cat_id=107177.

³⁹⁴Наказ, М. С. П. (2017). Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/timeline/Decentralizaciya-vladi-.html>.

³⁹⁵Наказ, М. С. П. (2017). Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/timeline/Decentralizaciya-vladi-.html>.

³⁹⁶Наказ, М. С. П. (2017). Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/timeline/Decentralizaciya-vladi-.html>.

– налагодження тісної взаємодії зі структурними підрозділами органів місцевого самоврядування (зкладами освіти, зкладами та організаціями охорони здоров'я, внутрішніх справ, громадськими організаціями) задля організації надання своєчасної соціальної допомоги особам / сім'ям, які перебувають в СЖО (Наказ Міністерства соціальної політики України від 19.01.2016 №26)³⁹⁷ (Методичні рекомендації ... об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення., 2016);

– здійснення супервізії, координації та адміністрування діяльності практикуючих фахівців із соціальної роботи, мультидисциплінарних команд та процесу надання ними соціальних послуг в ОТГ;

– розробка і реалізація соціальних програм і проєктів, спрямованих на задоволення потреб, вирішення проблем, покращення умов життєдіяльності жителів ОТГ та суспільства в цілому; моніторинг та оцінка їх ефективності;

– ініціювання змін, активізація громади, залучення необхідних ресурсів із додаткових джерел (фандрайзинг);

– запровадження та реалізація сучасних стратегій, соціальних інновацій у сфері надання соціальних послуг жителям ОТГ;

– організація або замовлення послуг із підвищення кваліфікації, професійного навчання адміністративного персоналу та фахівців із соціальної роботи в громаді.

Фахівець із соціальної роботи, який працює в громаді в площині безпосереднього надання соціальних послуг, має виконувати такі завдання:

– виявляти особи / сім'ї, які перебувають в СЖО і потребують соціальної допомоги,

– здійснювати кризове втручання;

– проводити оцінку потреб осіб/сімей, які проживають в ОТГ; визначати потребу громади у соціальних послугах, надавати їх відповідно до повноважень або направляти до відповідних соціальних служб, установ і організацій, які наділені повноваженнями із надання певних послуг відповідно до чинного законодавства;

– проводити спостереження за поведінкою жителів громади, здійснювати профілактичні заходи з метою превенції протиправної поведінки;

– надавати соціальні послуги з соціальної профілактики, соціального супроводу, патронажу, консультування, представництва інтересів, соціальної підтримки, допомоги в оформленні документів для отримання соціальних послуг у різних видах закладів сфери соціального захисту населення особам/сім'ям, які перебувають у СЖО;

– підготовляти угоди на соціальний супровід осіб/сімей, які перебувають в СЖО та формувати план супроводу;

– здійснювати супроводження прийомних сімей, будинків сімейного типу;

– забезпечувати координацію і взаємодію осіб / сімей, які перебувають в СЖО до повного вирішення їх проблем; проводити інформування та консультування

³⁹⁷Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=186204&cat_id=107177.

таких осіб / сімей (Наказ Міністерства соціальної політики України від 19.01.2016 №26)³⁹⁸ (Наказ, М. С. П., 2017).

У контексті здійснюваного дослідження вагоме значення мають напрацювання української дослідниці Т. Семигіна, яка виділяє наступні завдання фахівця із соціальної роботи в громаді:

- налагодження контактів із індивідами, групами й організаціями та їх підтримка;
- оцінка ресурсів і потреб спільноти;
- розробка стратегічного плану, визначення цілей, завдань і пріоритетних напрямів роботи;
- попередження та вирішення конфліктів в громаді;
- налагодження співробітництва та ведення переговорів;
- робота з конкретними людьми;
- керування ресурсами, робота із їх додаткового залучення;
- розробка, контроль та оцінка стратегій рівних можливостей³⁹⁹ (Семигіна, Т., 2004).

Фахівець із соціальної роботи в громаді надає різного роду соціальні послуги, які розуміються як заходи, спрямовані на покращення життєдіяльності осіб чи сімей (рис. 3.1.). У Законі України «Про соціальні послуги» диференційовано та виділено такі види соціальних послуг, що надаються в ОТГ особам / сім'ям в СЖО (див. Додаток А):

- *психологічні* (надання консультацій та порад з питань психічного здоров'я, поліпшення взаємин та інше),
- *соціально-педагогічні* (надання порад, консультацій, проведення бесід щодо покращення виховного потенціалу сім'ї, обізнаності батьків у вихованні дітей та інше),
- *соціально-економічні* (сприяння у працевлаштуванні, отриманні гуманітарної та грошової допомоги, сприяння у вирішенні житлових питань та інше),
- *юридичні* (надання консультацій з питань чинного законодавства, захист прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах та інше),
- *інформаційні* (надання інформації про установи, розповсюдження інформаційних листівок, написання профілактичних статей в ЗМІ та інше),
- *соціально-медичні* (сприянні у наданні медичної допомоги, профілактика захворювань та інше)⁴⁰⁰ (Україна, З., 2003).

Варто зазначити, що перелік соціальних послуг, що надаються особам/сім'ям в СЖО на рівні ОТГ може змінюватися і диференціюватися. Так, до основних соціальних послуг, що надаються особам/сім'ям в СЖО в місцевих громадах (рис. 3.1.), на думку Т. Семигіної, належать:

- *догляд в громаді* (надання допомоги людям із фізичними, психічними проблемами, проблемами, що пов'язані з віковими особливостями та

³⁹⁸Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=186204&cat_id=107177.

³⁹⁹ Семигіна, Т. В. (2004). Робота в громаді: практика й політика. К.: Видавничий дім «КМ Академія», 180.

⁴⁰⁰Україна, З. (2003). Про соціальні послуги.[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.

неможливістю жити незалежно у власному помешканні або в умовах, наближених до домашніх);

– *соціальна підтримка людей похилого віку* (організація довготривалого догляду для людей похилого віку, надання їм можливостей для реалізації своїх здібностей, сприяння в адаптації);

– *соціальна підтримка людей, що мають обмежену мобільність* (здійснення дієвих заходів в процесі їх соціальної реабілітації та створення умов, які сприятимуть самоактуалізації та розвитку людей з обмеженою мобільністю, включення їх у суспільне життя);

– *соціальна підтримка людей, які отримали інвалідність внаслідок травмування на виробництві* (відновлення здоров'я та працездатності потерпілих, надання їм соціальної допомоги та реалізація заходів, спрямованих на соціальну реабілітацію);

– *соціальна підтримка проблемних родин* (покращення психологічного мікроклімату в сім'ї, покращення соціально-економічних умов життя в сім'ї, вихованні і навчання дітей, профілактика відмови від батьківства, соціальний супровід та надання соціальної допомоги);

– *соціальна підтримка жінок і дітей, які зазнали насильства в сім'ї* (надання допомоги та соціальна підтримка членів сім'ї, які зазнали насильства, попередження насильства в сім'ї);

– *соціальна підтримка дітей, що залишилися без батьківського піклування* (профілактика соціального сирітства, бездоглядності та безпритульності, сприяння соціалізації дітей, створення турботливого середовища для розвитку дітей)⁴⁰¹ (Семигіна, Т., 2005).

На основі здійсненого нами аналізу опрацьованих нормативно-правових документів і доробок дослідників, вважаємо за доцільне виділити такі види соціальних послуг, що надає фахівець із соціальної роботи особам/сім'ям в СЖО на рівні ОТГ: догляд вдома, денний догляд, підтримане проживання, паліативний / хоспісний догляд вдома, послуги з влаштування до сімейних форм виховання, соціальна адаптація, соціальна адаптація та реінтеграція, соціальна реабілітація, надання притулку, кризове та екстрене втручання, консультування, соціальний супровід / патронаж, представництво інтересів, соціальна профілактика.

Головні завдання соціального працівника полягають у розвитку послуг обслуговування громадян на дому, денних послуг та служб тимчасового догляду, які дають можливість людям проживати у себе вдома, лишекористуючись підтримкою соціальних працівників; координації послуг за місцем проживання; забезпеченні раціонального використання коштів тих, хто надає послуги у громаді.

З огляду на перелічені завдання та методологічні підходи Т. Семигіна⁴⁰² (Семигіна, Т., 2004) умовно поділяє знання та навички, необхідні соціальному працівникові для роботи в громаді, на три сфери: знання поведінки людей та теорії; практичні методи; технічні навички.

⁴⁰¹ Семигіна, Т. (2005). Соціальні послуги на рівні громади: український досвід і перспективи. 134

⁴⁰² Семигіна, Т. В. (2004). Робота в громаді: практика й політика. К.: Видавничий дім «КМ Академія», 180.

Рисунок 3.1. Види соціальних послуг, що має надавати фахівець із соціальної роботи в ОТГ.

Для надання ефективних, якісних та доступних послуг в ОТГ слід створити та виконувати належні умови (рис. 3.2.); розробити й імплементувати дієві моделі та механізми (рис. 3.3) їх надання.

Визначення потреб громади у соціальних послугах здійснюється через щорічне збирання, узагальнення та аналіз інформації про стан, життєві обставини окремої особи або цільової соціальної групи з метою визначення потреби у соціальних послугах, видах та обсягах їх надання, затвердження переліку пріоритетних послуг та формування соціального замовлення необхідних послуг всуб'єктів їх надання, моніторинг, контроль якості наданих послуг та оцінювання впливу конкретних послуг на подолання СЖО (рис. 3.3.).

До проблем, з якими стикаються фахівців у громаді, можна віднести наступні: проблеми алкогольної та наркотичної залежності; бездоглядність дітей; інвалідність; конфліктні відносини у сім'ях (подружні зради, розлучення); насильство в сім'ях; правопорушення, злочинність; проблеми ВІЛ/СНІДу; потреби в лікуванні, навчанні, працевлаштуванні, з документами; відсутність навичок догляду за дитиною, проблеми з виховання дітей, повернення дітей з інтернатних закладів в біологічні родини; суїцидальні спроби; відсутність засобів

для існування (одягу, взуття, неповноцінне харчування, відсутність житла) та інше.

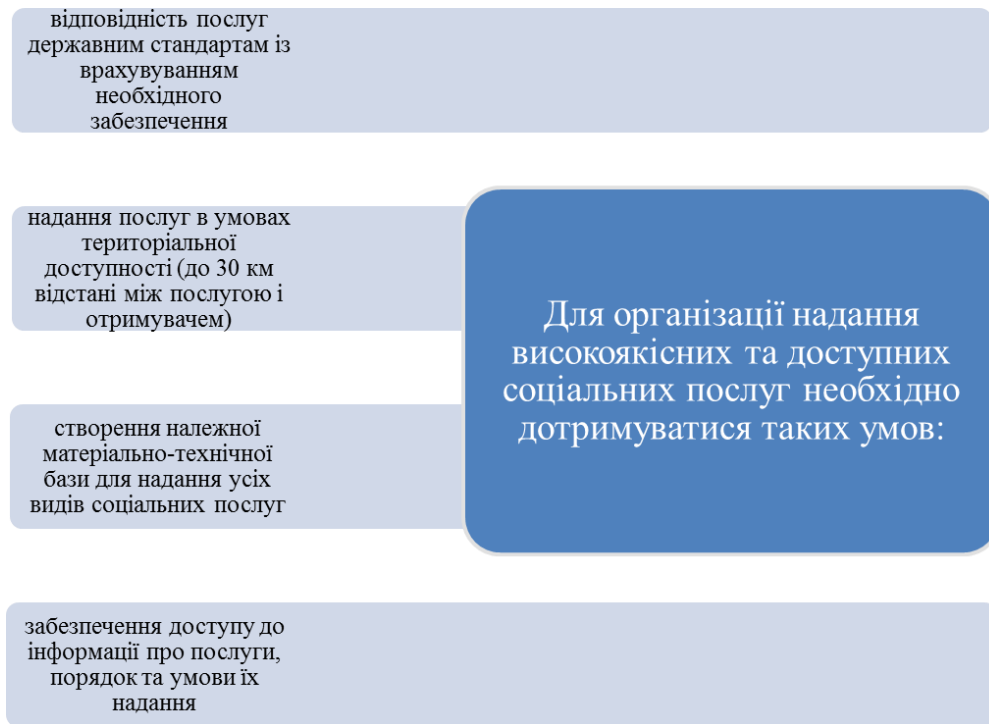

Рисунок 3.2. Умови організації і надання якісних та доступних соціальних послуг є дієвою.

Надання соціальних послуг фахівцями із соціальної роботи на рівні ОТГ дає можливість перейти до більш конкретної адресної допомоги та надання послуг безпосередньо конкретним клієнтам в залежності від їх потреб та інтересів (рис. 3.4.). Завдяки тому, що фахівці із соціальної роботи працюватимуть на рівні ОТГ, соціальні послуги стануть більш якісними і доступними.

Послуги фахівців із соціальної роботи на рівні ОТГ мають надаватися за принципом «єдиного вікна»⁴⁰³ (Наказ, М. С. П., 2012) і є комплексними, добровільними і безоплатними. Фахівці з соціальної роботи мають дотримуватися професійної етики, діяти в межах чинного законодавства у процесі надання соціальних послуг. З метою координації діяльності та налагодження продуктивної праці щотижня мають проводитися апаратні наради, двічі на місяць – навчання та супервізії для фахівців із соціальної роботи та адміністративного персоналу. Календарні плани на місяць допоможуть планувати роботу фахівців.

⁴⁰³ Наказ, М. С. П. У. (2012). Про внесення змін до наказу Міністерства соціальної політики України від 23 березня 2012 року № 158 „Про затвердження стандартів надання послуг соціальної підтримки населенню за принципом „єдиного вікна”.[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0146-15>.

Рисунок 3.3. Механізм надання соціальних послуг в ОТГ

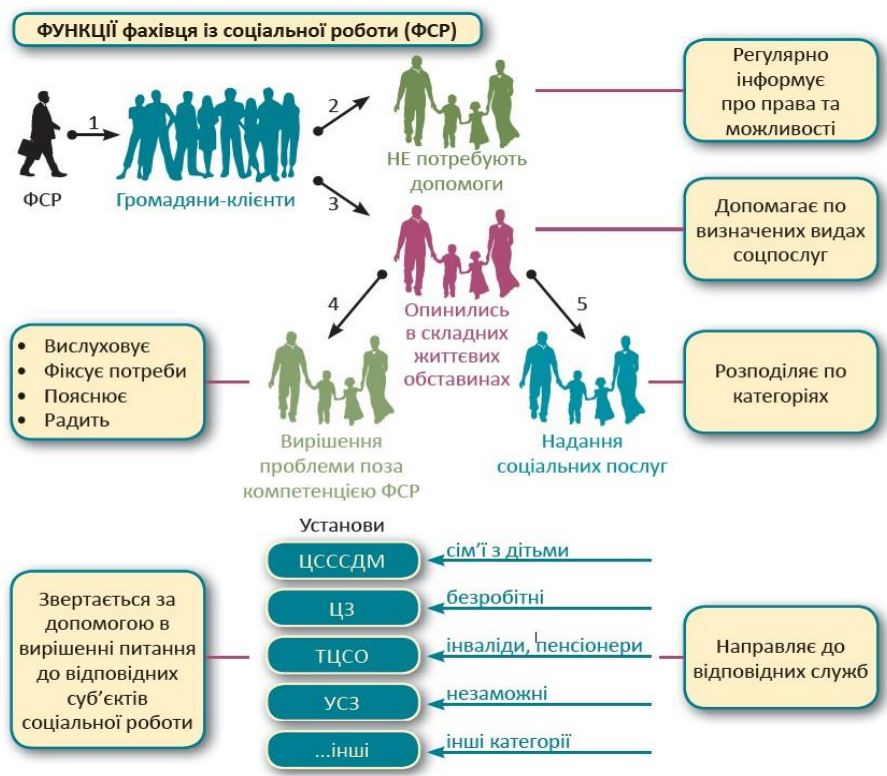

Рисунок 3.4. Алгоритм дій фахівця із соціальної роботи у процесі надання соціальних послуг жителям ОТГ, які перебувають в СЖО і потребують допомоги

Запровадження системи надання соціальних послуг на рівні ОТГ кваліфікованими фахівцями, на нашу думку, має низку переваг: по-перше, є можливість раннього виявлення вразливих осіб/сімей та попередження потрапляння ними в СЖО; по-друге, відбувається деінституалізація системи надання соціальних послуг; по-третє, здійснюється удосконалення процесу адміністрування й управління соціальними послугами; по-четверте, впровадження системи моніторингу та оцінки дозволить контролювати якість соціальних послуг; по-п'яте, відбувається диверсифікація провайдерів соціальних послуг шляхом соціального замовлення самих послуг; та по-шосте, пропонується фінансування самої соціальної послуги, а не соціальної агенції, яка її надає.